

Universitat
de les Illes Balears

Congrés internacional

Llengües nacionals europees en l'àmbit de l'educació. Gramàtiques, textos escolars i actituds lingüístiques (Europa segles XVIII i XIX)

29 i 30 de setembre 2022
Edifici Sa Riera, Palma

Universitat
de les Illes Balears

G CONSELLERIA
O FONS EUROPEUS,
I UNIVERSITAT I CULTURA
B DIRECCIÓ GENERAL
POLÍTICA UNIVERSITÀRIA
I RECERCA

**Illes
Sostenibles**

una manera de hacer
europa ★★

Fondo Europeo de Desarrollo Regional

© del text: els autors, 2022

© de l'edició: Universitat de les Illes Balears, 2022

Primera edició: juliol de 2022

Aquest congrés s'inscriu en el Projecte de Recerca «Les gramàtiques bilingües i trilingües, llur vinculació amb Europa. L'ensenyament a Mallorca i Menorca als segles XVIII i XIX» (PRD2018/3).

Projecte cofinançat parcialment per la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, a través de la Direcció General de Política Universitària i Recerca, amb fons de la Llei de l'impost sobre estades turístiques ITS 2017-006 (PRD2018/03).

Congrés internacional

**Llengües nacionals
europees en l'àmbit
de l'educació.
Gramàtiques,
textos escolars i
actituds lingüístiques**

(Europa segles XVIII i XIX)

29 i 30 de setembre 2022

Edifici Sa Riera, Palma

Presentació

El Congrés analitza les obres escolars i didàctiques (gramàtiques, catecismes, etc.) d'ús a Europa als segles XVIII i XIX, principalment en l'espai català, i en relació amb les altres llengües que hi conviuen (llatí, castellà i francès).

La gestió de les llengües en contacte en el context de la creació i consolidació dels estats nació en l'àmbit escolar ha produït un discurs historiogràfic sobre aquests idiomes.

L'anàlisi des de la perspectiva de la lingüística interna dels textos d'ús escolar i l'estudi de les ideologies discursives presents són els dos objectius del congrés.

Paral·lelament, es vol incidir en l'anàlisi de les actituds lingüístiques en llengües diverses: català, espanyol, francès i alemany.

A partir de la situació del contacte lingüístic que es produeix a les aules europees, en què en alguns casos conviuen el llatí, la llengua local i la llengua d'imposició, el congrés vol revisar el discurs historiogràfic que aquest contacte produí, les actituds lingüístiques que s'hi plasmaren i, fonamentalment, les obres o textos d'ensenyament que es difongueren.

Rosa Calafat
Directora del Congrés

Conferència inaugural

Glotopolítica de la lengua occitana en diacronía: tres Actos y una incógnita

Henri Boyer (Université Montpellier 3)

La historia del occitano (lengua románica adulada por Dante y Petrarca que ha entrado en estado de minor(is)ación desde al menos siete siglos), de sus usos, sus representaciones y sus estatutos glotopolíticos, no puede reducirse simplemente al relato de un largo proceso de *sustitución*. Bien es cierto que la *normalización* no pudo llevarse a cabo, a pesar de una resiliencia incontestable, pero sin embargo la muerte de esta lengua, «qui n'en finit pas», sigue sin producirse (Ph. Martel citando R. Merle in *Lengas* 87/2020).

Los diferentes Actos (VI) de esta muerte anunciada, listados en esta conferencia, se terminan con una incógnita: ¿qué revela el *síntoma del retorno* de la lealtad de ciertos occitanos en el siglo XXI? Los resultados de una encuesta sociolingüística reciente nos permitirán dar elementos de respuesta a esta interrogación.

Ponències

Els catecismes i l'ús de la llengua catalana als segles divuit i denou

Josep Amengual (IEHM-Universitat de les Illes Balears)

La que era una norma plausible, com la que va establir el concili de Trento (1545-1563), la de predicar i fer la catequesi del poble en la llengua vernacla, per evitar que es fessin en la llengua sàvia, el llatí. Els sínodes diocesans mallorquins aplicaren aquella pauta, conservada en el de 1691, vigent fins al sínode de 1932. Va ser la Reial Cèdula de Carles IV (III), de 1768, que manava que s'implantàs la llengua castellana en les escoles, la que va trencar la pau en les esglésies i en les escoles, punint fins i tots els eclesiàstics que predicaven la catequesi en mallorquí. Tanmateix, l'any 1801, el bisbe Bernat Nadal va publicar el primer catecisme diocesà en català. Aquesta etapa es va tancar amb l'oposició del bisbe Pere Joan Campins a la imposició del castellà en la catequesi, manada sorprenentment per un ministre liberal, que era el comte de Romanones.

Gramáticas y lenguas vernaculares en tiempo de los novatores (1675-1725)

Alain Bègue (Université de Poitiers-IEHM)

El propósito de este trabajo es proponer un estado y un estudio de las publicaciones de las gramáticas en los territorios de la Monarquía de España, así como un análisis de la presencia y función de las lenguas vernáculas utilizadas en ellas en el tiempo de los novatores (1675-1725), época de transición que se caracterizó por una resuelta voluntad de apertura y desarrollo de las ciencias, a la vez que coincidió con un afán de modernidad general, esto es, una voluntad de secularización del pensamiento, lo que suponía un hito fundamental para que España se adentrara con paso decidido en el camino de la Ilustración.

Els textos escolars dels segles XVIII i XIX a Mallorca i Menorca: entre la tradició i la innovació

Rosa Calafat Vila (Universitat de les Illes Balears-IEHM)

Aquesta ponència analitza els usos lingüístics presents a Mallorca i Menorca en l'àmbit de l'ensenyament a la segona meitat del segle divuit i la primeria del dinou. La distribució funcional de les llengües en contacte en aquest registre: llatí, català i castellà; i para especial atenció a la competència d'usos entre el català i el castellà a partir de la Reial Cèdula de 1768. El material d'anàlisi són les gramàtiques presents a les aules mallorquines i menorquines. El context sociolingüístic d'ambdues illes condiciona el grau de presència —i d'absència— del català. L'objectiu és doble: per una banda, constatar la persistència del llatí en tant que llengua neutra davant la pressió de la llengua espanyola, que s'imposa, especialment, a l'àmbit de l'ensenyament a partir de l'esmentada Reial Cèdula; i estudiar el grau de catalanització de l'ensenyament del llatí a les escoles menorquines. Per l'altra, constatar metodològicament la distribució funcional de llengües presents en aquests mètodes.

El mètode d'ensenyament del català en els llibres de text al final del segle XIX. A propòsit de *Lo primer llibre dels noys* (1898), de Francesc Flos i Calcat

Daniel Casals (Universitat Autònoma
de Barcelona)

Durant els segles XVIII i XIX es van dictar normes amb l'objectiu d'apartar el català de les escoles. Entre les més destacades hi ha la Real Cédula (1768), que va prescriure-hi la llengua castellana, i la Ley de Instrucción Pública (1857), que va establir d'ensenyar-hi una única gramàtica, la castellana. Malgrat aquestes mesures, existia un corrent que propugnava l'educació en la llengua materna dels infants, com es va posar de manifest a les *Instruccions per a l'ensenyança de minyons* (1749), de Baldiri Reixach. Aquesta obra, integrada per dos volums, defensa l'ús del català en l'escola primària i conté informació lèxica i gramatical, a més de criteris per al bon ús docent.

Aquest interès de la intel·lectualitat per recuperar el català per a l'ensenyament s'emmarcava en un context més ampli, que mal·dava per estudiar-lo i restituir-lo en els usos cultes, i que va ser assumit en l'ideari del catalanisme polític durant la segona meitat del segle XIX. En aquest context van sorgir grans autors de poesia, teatre i narrativa en català; va créixer l'interès pels treballs lingüístics, es va plantejar la fixació d'una normativa i va augmentar la demanda d'ensenyament del i en català. El 1898 el pedagog Francesc Flos i Calcat va crear el Col·legi Sant Jordi —en què s'ensenyava en català— i va fundar l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (APEC), una entitat que tenia el propòsit de promoure un model d'escola en català d'acord amb una línia moderna.

Com que per dur a terme aquest propòsit calien textos de suport als mestres, d'acord amb la nova línia esmentada, l'objectiu d'aquesta ponència és analitzar els trets fonamentals del mètode d'ensenyament del català que vehiculaven els manuals de finals del segle XIX a Catalunya, per mitjà de l'anàlisi de l'obra

Lo primer llibre dels noys (1898), signat per Francesc Flos i publicat per l'Estampa de Jaume Jesús. Aquesta obra va ser congegida expressament per a l'escola esmentada «y pera servir de text en todas las Escuelas catalanas». El llibre objecte d'estudi està destinat a l'ensenyament de l'ortografia, que es reparteix en vuit lliçons; a la pràctica general, basada en l'aplicació de les regles ortogràfiques a cinc textos religiosos (*Lo Senyal de la Creu*, *Lo Pare Nostre*, *La Ave María*, *Lo Credo* i *La Salve Regina*); a la «lectura corrent», per a la qual inclou els textos *Dècima* i la historieta *El mentider castigat*, i al lèxic dels oficis, amb la inclusió d'un vocabulari de trenta-quatre termes que designen el mateix nombre d'oficis, que són definits breument.

El uso del español y la dimensión pedagógica en la literatura mística del Siglo de Oro

Manuel Lázaro (Universidad Internacional de la Rioja)

La literatura mística del Siglo de Oro, especialmente la mística recogida, desarrollará toda una labor pedagógico-pastoral en el desarrollo de su metodología de acercamiento a Dios. Frente al escolasticismo y la teología dogmática explicada en latín en las cátedras universitarias para formar a teólogos y pastores, el ideal místico tiene conciencia de constituirse en un itinerario espiritual para la formación interior de los religiosos y del pueblo con el que conviven, tal como señala Juan de la Cruz, O. P., en 1555: «En nuestra edad y en nuestras tierras el Señor despierta muchos hombres y mujeres... Y los esfuerza para vida y ocupaciones espirituales» (Diálogo). Este deseo universal en el que cada uno de los que inician el camino místico sigue su propio recorrido exigirá un cambio metodológico en el que se incluye el uso de la lengua vernácula, en este caso el español, en un contexto de humanismo castellano y de una Reforma en ciernes.

La Gramática histórica de las lenguas castellana y catalana (1884), d'Ignasi Ferrer i Carrió

Mar Massanell (Universitat Autònoma de Barcelona-Institut d'Estudis Catalans)

La història de la lingüística sol assenyalar la *Gramática de la lengua catalana* (Palma: Escuela Tipográfica Provincial, 1915) de Tomàs Forteza, acabada d'editar pòstumament i prologada per Antoni M. Alcover, com la primera gramàtica històrica de la llengua catalana. Tanmateix, uns anys abans, Ignasi Ferrer i Carrió, docent, autor d'articles a la premsa sobre l'ensenyament de la llengua a les escoles i redactor d'una ortografia i de diverses obres gramaticals, n'havia publicat una sota el títol de *Gramática histórica de las lenguas castellana y catalana* (Barcelona: Establecimiento Tip.-Lit. de Celestino Verdaguer, 1884), la qual té la idiosincràsia de tractar en paral·lel aquestes dues llengües romàniques. Més endavant, en publicarà una «Nova edició» en català i referida només a aquesta llengua, d'estructura similar —però ampliada amb una part de sintaxi—, amb el nou títol de *Gramática de la llengua catalana segons los principios que informan la gramática histórica* (Barcelona: Imp. Renté y Cantó, 1896), de la qual Alcover, en el pròleg esmentat adés, afirma asprament que «no sabem per quines cinc centes [l'autor] la donà per escrita "segons los principios que informen la gramática histórica"». En la present ponència ens proposem d'aproximar-nos a l'obra esmentada de Ferrer i Carrió, un gramàtic que és recordat sobretot per la polèmica que va mantenir amb Fabra i el grup de *L'Avenç* a propòsit del model de llengua que calia seguir en el procés de normativització del català.

La ideologia lingüística de la modernitat i la prescripció gramatical: problemes metodològics, resultats i perspectives

Miquel Nicolás Amorós (Universitat de València)

L'anàlisi comparada de la bibliografia historicolingüística en diferents tradicions culturals (principalment l'escola francesa, però també la catalana, la italiana i la hispànica, i, en menor proporció, l'anglosaxona) permet d'identificar un cert consens en la interpretació de la història de les llengües i de la reflexió lingüística de la contemporaneïtat. Un lloc comú en aquest consens és la relació entre la llengua nacional, la prescripció gramatical institucionalitzada i les idees lingüístiques dominants en cada país. El fil conductor que relliga tots tres àmbits és la ideologia lingüística de la modernitat.

Com se sap, els historiadors coincideixen bastant en la diagnosi. D'ençà la seva formulació, aquesta ideologia lingüística de la modernitat, denominació més apropiada per al que es coneix habitualment com a *jacobinisme lingüístic*, ha representat un paper preponderant en els processos de construcció nacional, tant a Europa com en altres parts del món. Dins aquests processos hem de situar la gramatització de les llengües, és a dir, l'elaboració d'una normativa concebuda per homogeneïtzar un espai de comunicació, sota la rúbrica d'una llengua nacional dominant que tendia a bandejar les varietats lingüístiques subalternes i les altres llengües concurrents en el referit espai. Com han defensat, entre d'altres, Josep M. Nadal, les llengües neixen pròpiament com a productes reïficats d'aquesta elaboració, característica dels processos de modernització social i cultural.

L'objectiu de la comunicació és mostrar que la gènesi d'aquesta manera d'entendre la dinàmica sociolingüística de moltes societats contemporànies està vinculada a certs corrents de la historiografia marxista i la sociologia del coneixement, tal com es desenvoluparen en la segona meitat del segle XX, sota els antagonismes d'un món bipolar. Es tractarà de mostrar que, en conseqüència, les seves línies metodològiques, així com els resultats assolits en la interpretació dels processos històrics, estan condi-

cionats per les circumstàncies sociopolítiques i culturals en què sorgiren. És a dir, són contingents, i s'obren a la perspectiva de la falsació. O, si més no, a la rectificació de determinats supòsits, fins ara dominants en l'anàlisi de les pràctiques ideològiques i els referents normatius. En les societats postindustrials, però, la mundialització dels fluxos informatius, la densitat múltiple dels processos socials, la naturalesa intrincada de les formes de producció i consum d'informació i coneixement reclamen, tot plegat, una manera més complexa d'entendre les ideologies lingüístiques i, de retruc, la seva anàlisi.

Lenguas nacionales sin y con nación: el caso de Francia y de «Alemania» en el siglo XIX

Bernhard Pöll (Universität Salzburg)

En el siglo XIX, la situación de muchas lenguas europeas se caracteriza por el afianzamiento cada vez más marcado de la asociación entre *lengua y territorio* (o en su caso *estado*). Por tratarse de un país con una larga historia en la que dominaron sin excepción las tendencias centralistas, Francia estuvo a la vanguardia de tales procesos, a tal punto que la lengua se convirtió en objeto de culto y suma expresión de la nación. Esta situación dista mucho de la que prevaleció en «Alemania», término al que es imprescindible poner comillas, dado que antes de 1866/71 no existió una nación-estado que se pudiera apellidar así sin caer en el anacronismo.

El diferente marco político —nación-estado por un lado, nación-cultura fraccionada por el otro— repercute no solo en los procesos de normativización que se llevaron a cabo en ambos dominios lingüísticos, sino que se plasma también el «imaginario lingüístico» colectivo. Se pueden citar, a modo de ejemplo, los mitos sobre el lugar donde se maneja el respectivo idioma con máxima perfección: mientras que en Francia, la forma ejemplar de la lengua se vincula míticamente con la cuna de la monarquía (la provincia de Touraine), el mito del mejor alemán hunde sus raíces únicamente en el ideal de la pureza. Este se ubicaría en el norte de Alemania, en la ciudad de Hannover, debido a la (supuesta) ausencia de contactos con los dialectos o hablas rurales.

L'ensenyament universitari de la gramàtica a Catalunya i a Mallorca fins a 1717

Rafel Ramis (IEHM-Universitat de les Illes Balears)

Aquesta ponència estudia en perspectiva comparada l'ensenyament de la Gramàtica a les Universitats municipals de Catalunya i de Mallorca des de finals del segle XVI fins al 1717. Es traça un quadre general de la reforma de l'ensenyament de la Gramàtica iniciada per Felip II el 1598, a través de la implantació de la reforma de l'Art de Nebrija, i proporciona un marc general per a les Corones de Castella i Aragó. Després d'una anàlisi de la normativa universitària a Osca, Saragossa i València, es mostra que a les Universitats de Barcelona, Girona i Vic es va assentar l'ensenyament a partir de la Gramàtica de Nebrija, la Sintaxi d'Erasme i els Col·loquis de Vives, mentre que a Mallorca, en consolidar-se la Universitat el 1692, amb diverses escoles i centres, hi va haver més flexibilitat. S'estudia també la implantació del sistema jesuític del Col·legi de Cordelles, que fou la base de l'ensenyament a la Universitat de Cervera, seguint Nebrija i Torrella. A Mallorca va tenir una difusió especial la Gramàtica de Sempere, mentre que les de Nebrija i de Torrella van tenir un pes menor. Sembla ser que al Col·legi de Monti-Sion se va seguir la gramàtica del P. Álvares.

El jansenisme com a context teològic dels lingüistes de Port-Royal

Gabriel Seguí Trobat (Institut de Litúrgia
ad instar facultatis)

L'obra didàctica i gramatical dels lingüistes de l'escola de Port-Royal no pot separar-se de la tendència teològica dels jansenistes, especialment en el terreny de la moral. Per això, per copsar en tota la seva amplitud les arrels de la seva obra, és necessari tenir en compte el context teològic en el qual l'elaboren.

Conferència de clausura

Mestres, llibres i imposicions lingüístiques als territoris de parla catalana als segles XVIII i XIX

Bernat Sureda (Universitat de les Illes Balears)

Els segles XIX i XX contempen l'expansió de l'escolarització generalitzada. Al mateix temps, al llarg d'aquests dos segles, a Espanya el català estarà exclòs de les escoles. Aquesta circumstància provoca una situació d'anormalitat que obliga a ensenyar en una llengua que no és la de la majoria de la població. Com a resposta a aquesta imposició es produeixen diversos fenòmens que van des dels intents de dur mestres dels territoris castellans, fins a la producció de cartilles i diccionaris en les dues llengües per facilitar la introducció del castellà. S'introduiran també mesures disciplinàries per evitar l'ús del català i en altres moments es qüestionarà aquesta política d'imposició del castellà i es produiran actuacions alternatives que tenen la seva traducció en llibres i altres materials escolars.

Comunicaciones

Personas y personajes en transición etno-socio-lingüística en el ámbito románico. Algunos ejemplos de los s. XVIII y XIX

Carmen Alén Garabato (Université Paul-Valéry Montpellier 3)

En la sociedad moderna y contemporánea la instauración de la escolarización (más o menos) obligatoria y el aumento de la movilidad geográfica y social, han contribuido a la difusión generalizada de las lenguas oficiales de los Estados, antes solo reservadas a algunos sectores (privilegiados). Su difusión se hace por supuesto en detrimento de las «otras» lenguas (regionales, locales...).

En las comunidades que habían mantenido durante siglos el uso (sobre todo oral) de otra lengua, esto significa el fin del monolingüismo en un primer momento y luego la aceleración de las dinámicas que en algunos casos llevarán a la (casi) desaparición de las lenguas minorizadas.

La transición (voluntaria, inducida o forzada), que no es solo lingüística (ya que el cambio de lengua implica un cambio de grupo y de clase social), no pasa desapercibida en la literatura (popular o culta) de finales del siglo XVIII (posterior a la Revolución francesa) y del siglo XIX: es frecuente la puesta en escena de determinados personajes descritos como seres grotescos, dignos de risa o de burla, que representan precisamente esta mutación etno-sociolingüística.

En mi intervención hablaré de algunos de estos etno-sociotipos con ejemplos del ámbito románico: el intento (fallido) de cambio

de lengua se asocia con la pérdida de la cordura (en la cultura popular, incluso con la ebriedad). Estas teatralizaciones no son (solo) simples divertimientos, los autores de las obras que comentaremos aprovechan el éxito popular de estos personajes para criticar o denunciar determinados comportamientos sociales o políticos.

Les primeres oracions com a matèria d'anàlisi lingüística

Josep M. Domènech (Universitat de les Illes Balears)

Consuetudinàriament, tal com assenyala Josep Amengual, el *Catecisme* va ser «el llibret que assolí més edicions dins la nostra història [...] el primer llibre de text escolar»; es tracta, doncs, del llibre amb què els infants aprenien a llegir i, per tant, una obra de difusió gairebé general. Durant els segles XVIII i XIX, als territoris de llengua catalana, gràcies sobretot a les mesures adoptades pel Concili de Trento, bona part d'aquestes obres es van publicar en la llengua pròpia, l'única que, majoritàriament, era capaç d'entendre la població.

Dintre dels catecismes, les primeres oracions havien de ser-ne, sens dubte, la part més difosa; hem de pensar que tothom les havia de conèixer i, de fet, les repetien una vegada i una altra en el seu dia a dia. Parlem, per exemple, del «Prenostre», l'«Avemaria» o el «Credo».

L'objectiu de la comunicació és la realització d'una comparació morfològica i lèxica en textos rutinitzats, des dels punts de vista geolèctal i cronològic. És a dir, a partir d'un corpus format per versions del «Prenostre», l'«Avemaria» i el «Credo» extretes de catecismes publicats en català durant els segles XVIII i XIX a Barcelona, Palma, València, Perpinyà i l'Alguer, analitzarem les diferències lèxiques i lingüístiques que s'hi puguin detectar. L'interès de la comunicació rau en el fet que l'estudi de la variació lingüística es farà a partir de dues consideracions. D'una banda, la doble perspectiva —geogràfica i cronològica—, que aprofundeix en el que Joan Veny anomena «dialectologia contrastiva». De l'altra, la hipòtesi que la llengua en què els infants aprenien (i, per tant, recitaven) unes oracions que necessàriament havien d'entendre havia de ser molt propera a la que efectivament utilitzaven (lluny de pretensions literàries o estètiques) i molt circumscrita al seu territori i al seu temps.

Tradición e innovación en los materiales escolares bilingües del siglo XIX para la enseñanza del castellano en Cataluña

Emma Gallardo Richards (Universitat Autònoma de Barcelona)

En el siglo XIX, el mercado editorial español vivió un incremento en el número de libros escolares publicados, debido esencialmente a tres factores: la consolidación del sistema nacional de educación tras la sucesión de leyes promulgadas durante la primera mitad de la centuria permitió su democratización y una mayor asistencia de alumnos potenciales, la sustitución del sistema de enseñanza individual por el mutuo y el simultáneo, y la modernización de las técnicas de impresión. Todo esto favoreció que se publicaran en Cataluña, entre otras, distintas obras didácticas que tenían el objetivo de enseñar el castellano a los catalanohablantes para cumplir con la legislación educativa vigente, que consignaba la utilización del castellano como lengua de instrucción y de estudio en los centros educativos españoles.

En esta comunicación se pretende examinar una clase particular de obras lingüísticas que vieron la luz en este contexto. En concreto, el presente análisis parte de doce manuales escolares bilingües en catalán y en castellano destinados a la enseñanza de esta última lengua en las escuelas de Cataluña publicados a lo largo del siglo XIX, cuyos autores son Jaime Costa, Luis Bordas, Lorenzo Alemany, Odón Fonoll, Salvador Genís, Ramón Torelló, Mariano Brosa, Lorenzo Trauque, Gregorio Artizá, Luis Durán, Bartolomé Sala y Buenaventura Abella, maestros en su mayoría. Desde un punto de vista historiográfico, se incidirá en las relaciones y divergencias existentes entre cada propuesta y la tradición gramatical escolar precedente, así como las innovaciones introducidas en cada caso. De este modo, se dilucidará cómo los distintos autores afrontaron metodológicamente el hecho diferencial que suponía enseñar la lengua oficial, el castellano, en un contexto histórico y sociolingüístico marcado por su desconocimiento por la mayor parte del alumnado.

Los sermones como manuales de enseñanza: Luis I y el camino hacia un modelo de príncipe perfecto

Francisco José García (IEHM-Universitat de les Illes Balears)

Siempre que el monarca acudía a misa, un espacio de la ceremonia quedaba reservado a la predicación de sermones. Aunque la misión de los predicadores que tenían oportunidad de subirse al púlpito regio era la de ejercer su papel de guías espirituales, en ocasiones podían llegar a desviarse, convirtiéndose en maestros que enseñaban a un alumno —en este caso el rey— sobre cuestiones de toda índole y, por supuesto, también políticas. Esta tendencia solía verse incrementada durante los primeros años de gobierno de un soberano, y más aún si asumía la corona siendo joven. Eso fue, precisamente, lo que ocurrió en 1724, cuando Luis I subió al trono tras la inesperada abdicación de su padre. Una situación tan extraordinaria como aquella generó numerosas incógnitas que, por supuesto, llevaron a los predicadores reales a intervenir, utilizando su influencia en los púlpitos para encauzar al joven rey en el camino correcto que se esperaba de todo príncipe.

A partir del estudio de los sermones predicados en la Real Capilla y las numerosas iglesias madrileñas, esta comunicación pretende analizar los diferentes consejos y enseñanzas que se plantearon a Luis I siendo todavía príncipe de Asturias y, sobre todo, durante su corto reinado. De ese modo se pretende poner énfasis en la idea de que los sermones no solo eran instrumentos de formación católica, sino, en este caso, también pedagógica y política.

Quan la *llengua nacional* desplaça la llengua materna a l'ensenyament: rastres de docència del català a començament del segle XIX

Jordi Ginebra Serrabou (Universitat Rovira i Virgili)

Durant la segona meitat del segle XVIII cristal·litza a Europa un moviment de dignificació de les llengües vulgars que té com a conseqüència, entre altres, la implantació progressiva d'aquestes llengües com a matèria del sistema educatiu i, per tant, la redacció d'obres orientades a servir com a llibres de text. Aquest moviment coincideix cronològicament, en part, amb l'emergència de les llengües nacionals: les llengües que identifiquen els nous estats en el seu procés de transformació en estats nacionals, un procés que de fet es materialitza ja al segle XIX.

En el cas dels territoris de llengua catalana, els efectes del primer moviment, tot i que existeixen, són molt reduïts, sobretot perquè, en el discurs que fonamenta el segon moviment —el de l'establiment de llengües nacionals— no s'arriba a considerar mai la possibilitat que cap llengua vulgar, fora de la llengua elegida com a nacional, que és el castellà, pugui tenir validesa com a expressió de les relacions formals en l'àmbit literari, cultural i polític.

En cert sentit, doncs, entre el darrer terç del segle XVIII i el primer del segle XIX es produeix una situació paradoxal —o directament contradictòria. Quan des dels cenacles il·lustrats es defensa, més que mai, el valor dels idiomes vulgars, la llengua materna dels habitants de Catalunya, l'antic regne de València i les illes Balears comença a patir un procés sense precedents d'expulsió de l'escola.

En aquesta comunicació es pretén resseguir el rastre de les poques iniciatives de l'època que, deutores del clima pedagògic creat al segle XVIII, són poc o molt favorables a la dignificació del català a l'ensenyament. Són iniciatives d'autors com Joan Petit i Aguilar, Antoni Febrer i Cardona o Joaquim Pons i Cardona, que tenen, però, un recorregut molt breu. Perquè el català no serà mai, durant el segle XIX, una *llengua nacional*.

Ideologies lingüístiques en les gramàtiques de Lluís Bordas i Munt: un discurs multilingüe a la Catalunya del segle XIX

Narcís Iglésias Franch (Universitat de Girona)

Les gramàtiques s'han convertit en una font de múltiples lectures i aproximacions acadèmiques. Tradicionalment, la història de la normativa i la història de la lingüística han estat les disciplines que més les han interrogat, però aquestes darreres dècades la història social de les llengües hi ha trobat un material riquíssim per explorar les ideologies lingüístiques. Aquesta comunicació es proposa analitzar des d'aquesta òptica les aportacions gramaticals de Lluís Bordas i Munt (1798-1875), que van ser nombroses i referides a diferents llengües. Solà s'havia interessat per les gramàtiques bilingües català-espanyol d'aquest autor i el va inserir en la tradició d'estudis gramaticals interessats pels castellanismes. Bordas, però, va publicar moltes altres gramàtiques, monolingües o bilingües, dedicades a altres llengües: llatí, espanyol, francès, italià, anglès-espanyol. Alguna d'aquestes gramàtiques tindrà una gran difusió, amb nombroses edicions, com va ser el cas de la gramàtica francesa publicada el 1856.

En aquesta comunicació s'analitzaran diferents idees i actituds de Bordas respecte a totes aquestes llengües de què s'havia ocupat en diferents publicacions. A través de l'anàlisi crítica dels mètodes d'ensenyament i de les fonts en què es va basar aquest gramàtic barceloní per difondre llengües tan importants com el francès, l'italià o el castellà a la Catalunya de l'època, es posaran en relleu les principals ideologies lingüístiques que va difondre i com es va situar ell mateix respecte a les idees dominants de l'època. En els seus manuals, hi conflueixen nombrosos autors europeus de diferents nacionalitats i períodes històrics que, a través de Bordas, permeten mostrar una xarxa discursiva que ell mateix va anar teixint per projectar un discurs multilingüe i alhora, per contribuir a individuar la llengua catalana.

Universitat
de les Illes Balears

G CONSELLERIA
O FONS EUROPEUS
I UNIVERSITAT I CULTURA
B DIRECCIÓ GENERAL
POLÍTICA UNIVERSITÀRIA
I RECERCA

una manera de hacer
europa ★★
Fondo Europeo de Desarrollo Regional